

Podcasten Tiedon luo – Säkerhet och ledarskap, sammanfattning

Henni Purtonen: I säkerhetsdiskussionen reflekterar föreställning och verklighet varandra. Hurdana ledare och hurdan gatekeeping behöver det digitala informationssamhället? I dag diskuterar vi säkerhetsledning, förtroende och olika hotbilder med Jarno Limnell, arbetslivsprofessor i cybersäkerhet vid Aalto-universitetet. Välkommen till podcasten Tiedon luo. Jarno, hur har hotbilderna förändrats under de senaste decennierna?

Jarno Limnell: En stor förändring, som fortfarande verkar pågå, är att begreppet säkerhet utvidgas. Om man för några decennier sedan i huvudsak talade om militär och statlig säkerhet, så talar man i dag om ett mycket omfattande fenomen. Allt från till exempel säkerhetsfrågor i vardagen till globala miljöhot. Säkerhet är en föränderlig fråga och ett föränderligt fenomen. Vi talar inte om samma säkerhet som vi gjorde för 10 eller 20 år sedan. Gränserna för säkerhet har suddats ut och det är till exempel svårare och mer konstgjord att skilja mellan yttre och inre säkerhet. Det blir också allt svårare att skilja på fysisk och digital säkerhet.

Henni: Våren 2020 överraskade coronan hela världen och den förändrade globala situationen tvingade oss att forma ett nytt perspektiv att fundera på till exempel vårt förtroende för institutioner, beslutsfattande, ojämlikhet och användningen av teknologi. Jag har själv funderat mycket på hur allt påverkar allt i en global värld. I synnerhet i exceptionella situationer blir det ömsesidiga beroendet allt starkare och tydligare.

Jarno: Du har helt rätt. Det att allt påverkar allt innebär att vi på sätt och vis har en ny typ av säkerhetsmiljö, som är sårbar, men också svårare att förstå. Om vi tänker på vilka konsekvenser till exempel det att ett enskilt fraktfartyg i Suezkanalen nyligen råkade köra åt fel håll hade för den finländska bilproduktionen. Som forskare tänker man då, att vi kan inte endast tänka på nutiden. I expertnätverket Världens ekonomiforum försöker vi förutse kommande hot eller risker. För närvarande tror vi att en allvarigare störning i den digitala verksamhetsmiljön kunde vara ett möjligt hot, att till exempel internet skulle slås ut.

Henni: Hur kan man förbereda sig på en stor risk i förväg?

Jarno: Ett sätt är förstås att skapa scenarier, det vill säga ta fram olika modeller och träna på hur man skulle agera i en sådan situation. Men å andra blir resiliensen, dvs. motståndsförmågan, allt viktigare i vår nutid. Det vill säga hur vi klarar av situationer där allt inte går som vi normalt skulle ha förväntat oss. Det är också viktigt att vi har mental kriställighet. Det här är nyckelfaktorerna med tanke på säkerheten i det finländska samhället på 2020-talet.

Henni: Hur förberedda är företagen på olika störnings- och undantagssituationer i Finland?

Jarno: Mycket varierande enligt min erfarenhet. En del företag funderar på olika hotbilder, övar på dem och överväger alternativa tillvägagångssätt. Men en del har allt i en korg så att säga, och att alltid lita på att allt fungerar låter oroväckande för någon inom säkerhetsbranschen. Vad händer om något inte fungerar? Jag tycker att det är bra att till exempel dataförbindelserna eller de elektroniska tjänsterna inte alltid fungerar som de ska. Det lär oss att vi behöver ha en plan B och gärna också en plan C för att klara av sådana situationer.

Henni: Vad krävs för att upprätthålla trygghetskänslan och förtroendet i samhället?

Jarno: Hos oss vid Aalto-universitetet, där vi undervisar i cybersäkerhet, säkerhetsledning och säkerhetskultur, har vi inom en viss referensram ersatt ordet säkerhet med förtroende. Om man analyserar det vidare så knyter många säkerhetsfrågor i själva verket till förtroende. Hur kan vi upprätthålla

förtroendet för till exempel våra myndigheter, politiska beslutsfattare och för rättsväsendet? Jag skulle vilja säga att bevarandet av förtroendestrukturen i samhället är en kärnfråga för säkerheten i Finland, eftersom den utgör grunden för säkerheten. Jag tycker att säkerhet och förtroende går hand i hand. Man måste värna om förtroendet varje dag.

Henni: Hur mycket handlar det egentligen om politisk maktkamp när man identifierar och talar om hot? Eller om att olika förvaltningsområden kanske tävlar sinsemellan om hotbilder?

Jarno: Det är viktigt att säga det här högt. Också i Finland måste vi i fortsättsättningen fråga oss vilka hotbilder vi prioriterar och var vi lägger våra resurser, som trots allt är begränsade. Då är det synd om det pågår en onödig kamp om hotbilder mellan olika förvaltningsområden eller ministerier, som leder till att man lyfter fram sina egna hotbilder och i värsta fall skapar onödig otrygghet.

Henni: Enligt statistiken är Finland världens tryggaste land och världens mest stabila stat. Vilka är de viktigaste besluten som vi måste fatta i framtiden för att behålla den här positionen?

Jarno: Man kanske skulle börja från vad vi inte ska ändra på, och vad vi borde hålla fast vid. Då talar vi bland annat om förtroendet för våra myndigheter, rättssystemet och jämlikheten i samhället. Det här är något vi ska värna om. Det finns två saker vi i synnerhet borde fästa avseende vid. Den ena är resiliensen, det vill säga att vi kan tolerera osäkerhet och att vi känner och vet att vi klarar oss också i osäkra situationer. En annan stor trend är kampen om uppfattningar eller sinnebilder. I dag styr tekniken oss allt mer i en sådan riktning att det uppstår en kamp om uppfattningar, värderingar, attityder, samhällsklimat. Informationsrummet och kamper, bildning och vårt nationella narrativ i anslutning till det blir allt viktigare när man talar om säkerhet. Jag skulle alltså kunna säga att säkerhet i framtiden i allt högre grad handlar om bildning och kommunikation.

Internationellt sett, när man talar om betydelsen av nutidens teknik och om framtiden, dataflöden och så vidare, så handlar det ju om enormt stora världspolitiska frågor. Om man till exempel tänker på de centrala tvistefrågorna mellan USA och Kina i dag, så är det ju fråga om teknologipolitik. Säkerheten och teknologin blir alltså allt viktigare frågor globalt sett, vid de stora borden så att säga, och här kan Finland inte förbli en åskådare.

Henni: Ur säkerhetsmyndigheternas synvinkel förutsätter beredskap åtminstone långsiktighet och stabila strategiska avsikter och mål. Alla beslutsfattare känner inte till vilken prestationsförmåga säkerhetsmyndigheterna har eller hur man upprätthåller den, till exempel när det gäller cybersäkerhet, flygverksamhet eller bekämpning av miljöskador. Ändå måste man kunna fatta bra och viktiga beslut. Vi ska nu besöka Rajatalo för att intervjua kommodor Matti Lallukka vid Gränsbevakningsväsendets bevakningsflygdivision.

Matti Lallukka: I synnerhet vår flygverksamhet är mycket mångbottnad. Den leds på många olika sätt. I sin helhet är det snarast fråga om att leda prestationsförmågan, det vill säga att vi har vissa mångsidiga uppgifter som vi strävar efter att upprätthålla och utveckla. Sen leder vi funktionerna yrkesmässigt. Det kulminerar naturligtvis i ledningen av luftfartyget och av samarbetet i besättningen, så att de nödvändiga uppgifterna kan utföras. Ledarskapet har alltså olika typer och nivåer. Beredskapen är mycket viktig för oss. Eftersom vårt område är så brett förbereder vi oss i praktiken för många olika slags situationer och uppgifter inom många olika sektorer. Vi utför alltså gränskontroller, sjöräddning, skydd av den marina miljön och stöder många andra myndigheter. Beredskapen är det viktigaste i alla situationer. Det kräver kontinuerlig träning, utveckling av metoder och utrustning, men framför allt upprätthållande av personalens yrkesskicklighet och kompetens. Det är utmanande eftersom uppgifterna är mycket mångsidiga och ibland även överraskande. I fråga om beredskapen finns det ett tydligt särdrag för flygverksamheten, som är långsiktighet. Det kan ta tio år att bygga upp prestationsförmågan. Om vi alltså vill ha en viss prestationsförmåga på 2030-talet måste vi börja planera och bygga upp den nu. Det tar tio år

att utbilda en befälhavare för ett luftfartyg, så det tar lång tid att förbereda sig och bygga upp prestationsförmågan.

Jarno: Många viktiga saker kom fram här. Den kontinuerliga utvecklingen av beredskapen, mångfalden av ledarskap och vad som ofta verkar glömmas bort i vårt hektiska samhälle: den långsiktiga utvecklingen. Det vill säga, om man tänker på säkerhetsmyndigheterna, eller på att bygga upp förtroendet, så är det ingenting man gör på en vecka, månad eller ett år, utan det är ett resultat av långsiktig verksamhet. Här måste man vara framsynt. En viktig sak är nog att kommunicera tillräckligt tydligt och enkelt. En jargong med politiska eller säkerhetsrelaterade termer, med mycket prat utan något egentligt budskap, börjar vara passé i dagens värld. Man måste alltså tydligt kunna motivera varför saker görs, varför prestationsförmågan behövs och varför den är viktig för oss alla. Det här budskapet måste man sen upprepa tillräckligt många gånger.

Henni: Det där med repetition blir nog säkert allt viktigare, att poängtera de viktigaste sakerna om och om igen. På det sättet bygger man upp öppenhet och transparens inom beslutsfattandet, planeringen och all verksamhet.

Jarno: Det är sant. Och samtidigt bör man komma ihåg att de här sakerna förändras och utvecklas. I dagens värld måste man, till exempel i företagsvärlden, tänka på dem vid varje möte utifrån varje lägesbedömning, säkerhetsfrågorna måste finnas med. Man behöver förstås inte överdriva, men nog beakta säkerheten. Då kan vi tala om att vi ständigt upprätthåller och stärker förtroendet.

Henni: Och till det här hör också att kompetensen ständigt utvecklas och uppdateras.

Jarno: Absolut. Trots alla komplexiteter, tekniker och dagens utmaningar, är människan den viktigaste säkerhetsfaktorn. Det innebär var och en av oss. Det här får under inga omständigheter underskattas, utan snarare bättre lyftas fram, alltså det vi människor, vår verksamhet och våra dagliga val betyder för säkerheten i Finland.

Henni: Vad kan var och en av oss göra idag för att förbättra säkerheten ur ett framtidsperspektiv?

Jarno: Studier har visat att vår trygghetskänsla påverkas allra mest av den närmaste kretsen. Alltså vår familj, våra vänner och arbetskamrater. Om alltså var och en betar sig och handlar på ett sätt som stärker säkerheten, bildas en enorm hävstångseffekt som påverkar hela Finland. När vi alla handlar på ett lite mer säkert och förtroendeingivande sätt i vår närmaste krets, då tar vi ett stort steg framåt.